

*Сапулас Софія, студентка групи ПР-11,
юридичного факультету, ТНЕУ*

КОНЦЕПЦІЯ СВОБОДИ У ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИХ ВЧЕННЯХ

Актуальність даної проблеми. Складні реалії сучасного життя ставлять перед суспільством цілий комплекс важливих питань, відповіді на які потрібно давати виважено, враховуючи різні політико-правові аспекти, підходи, доктрини. Одним із таких питань є свобода індивіда, її сутність та природа.

Проблема свободи індивіда є однією з основних і надзвичайно складних проблем, яка й надалі зберігає свою актуальність, адже свобода є однією з основоположних для європейської культури цінностей, що здатна відобразити якісний стан людського суспільства та місце індивіда в ньому. Незважаючи на конституційність положення про те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, реальність їх забезпечення має низку проблем.

У межах вітчизняної та міжнародної правової традиції до висвітлення специфіки розуміння свободи індивіда, звертались такі визнані фахівці як Б. Кістяківський, М. Ковалевський, В. Соловійов, Ф. Тарановський, Є. Трубецької, П. Юркевич та інші. Серед сучасних напрацювань можна виділити праці В. Ковальчука, Д. Прокопова, П. Рабіновича, С. Рабіновича, М. Якоб та інших.

Мета дослідження: теоретико-методологічний аналіз поняття «свобода», індивіда у філософських-правових поглядах вчених.

Завдання дослідження: дати коротку характеристику концепції свободи індивіда у І. Канта, Т. Гоббса, Н. Макіавеллі та інших.

Об'єктом дослідження: є суспільні відносини, що виникають при визначенні прав і свобод особи за різними історико-філософськими концепціями свободи.

Предметом дослідження: є сутнісні ознаки концепції свободи індивіда у філософських-правових поглядах вчених.

У житті кожної людини проблема свободи визначає становлення особистості й особливості її індивідуальності, неповторності як індивіда. Категорія свободи тією чи іншою мірою зумовлює рівень духовності кожної особистості, визначає аксіологічні аспекти її буття, визначає її ставлення до суспільства загалом. Вона породжує в людській свідомості думки, пов'язані з найважливішими світоглядними поняттями: вибору, відповідальності, провини, творчості, самовизначення й інших. Оскільки людина є суспільною істотою, членом державно-організованого суспільства, то зазначені категорії набувають правового характеру [2, с. 88].

Роль категорії свободи, як бачимо, величезна у визначенні як особистісних якостей людини, так і її правового становища в суспільстві. Ця категорія має як філософський, морально-етичний аспект, так і глибокий правовий зміст. Можливо, через це у філософсько-правовій думці попередніх століть неможливо відшукати саме визначення свободи в його єдино правильному, раз і назавжди даному для всіх випадків викладенні. Так само, як значна роль цього поняття у визначенні особистості, велика й кількість точок зору на саме це поняття.

Так, до прикладу Г. Гегель писав: «Ні про жодну ідею не можна з таким повним правом сказати, що вона невизначена, багато значна, доступна найбільшим непорозумінням і тому дійсно до них схильна, як про ідею свободи, і про жодну не говорять зазвичай із такою малою мірою розуміння її» [5, с. 40].

Не менш відомий філософ І. Кант у своїх працях проголошував свободу основним аргументом існування морального закону. Моральний закон, за ним, виражається у формі категоричного імперативу – формального внутрішнього веління, вимоги якого мають безумовний, обов'язковий для всіх характер. Відповідно до твердження І. Канта, чинити потрібно так, щоб максима (принцип) твоєї поведінки на основі твоєї волі могла стати основою загального законодавства.

Потрібно відмітити, що у вченні мислителя свобода має не тільки етичний зміст, а й набуває правового характеру. Це зумовлено як державно-політичною організацією суспільства, так і тим, що мораль має потребу в захисті. За вченням І. Канта, право – це сукупність умов, за яких сваволя (вільна воля) однієї особи сумісна зі свавіллям (вільною волею) іншої особи з позиції загального закону свободи. Особливо важливо, що значимість ідеї права, з точки зору мислителя, – в ідеї свободи. Причому не тільки формальної свободи як загального принципу конституювання особистості, а й реальної свободи конкретної живої людини [3, с. 87].

Тому І. Кант обмежує права держави в ім'я ідеї свободи й в ім'я морального характеру права. І право, і мораль, за І. Кантом, можуть і повинні ґрунтуватися тільки на свободі.

Концепція Томаса Гоббса залишила помітний слід як в історії розвитку політико-правової думки, так і здійснила значний вплив на формування цілого ряду основоположних категорій загальнотеоретичної юриспруденції.

За твердженням мислителя, людина як розумна істота, наділена свідомістю і мовою є одночасно і суб'єктом моралі, і суб'єктом політики. Це два важливі аспекти людської сутності, які між собою взаємопов'язані і взаємообумовлені. Вони у комплексі розкривають внутрішню природу людини, її мислення, прагнення, а також зовнішні прояви її взаємодії з навколишнім світом, у якому людина проявляє себе як індивід, діяльна та творча особистість, яка шукає певної гармонії з собою подібними [4, с. 192].

Т. Гоббс, на відміну від інших прихильників концепції природного права, звернув особливу увагу на незахищеність особи від виразу вільної волі (свободи) інших осіб, які наділені таким же природним правом, висунувши припущення, що

природні закони (справедливість, неупередженість, скромність, милосердя, вдячність, дотримання договорів) самі по собі, без страху перед якою-небудь силою, що змушує їх дотримуватися, суперечать природним прагненням людини.

Ідея про свободу людини відіграє в доктрині становлення особистості В. Гумбольдта важливу роль. Людина – не просто діяльна істота. Така її природа зумовлена фундаментальною потребою індивіда в максимально можливому розкритті власних потенцій, котрі втілює, лише діяльно обмінюючись ними з іншими індивідами як рівними тобі й безумовно цінними для творення твоєї своєрідності. «Люди повинні об'єднуватися не для того, щоб втратити певні риси своєї своєрідності, а для того, щоб позбавитися всепроникаючої ізоляції; таке об'єднання не повинно перетворювати одну істоту на іншу, а повинно ніби відкривати шлях від однієї до іншої; те, чим володіє кожний для себе, йому потрібно порівнювати з тим, що він придбав у інших, і відповідно до нього змінитись, але не підкорюватись йому...» [1, с. 275].

У філософсько-правових поглядах Ж. - П. Сартра свобода постає як дія, що досягається через діяння, котре організовується нею разом з мотивами, рушійними силами та цілями, які вона в собі містить. Людське буття, що характеризується індивідуальністю та унікальністю існування, на думку Ж. - П. Сартра, темпоралізується як свобода, оскільки свобода - це усвідомлення мотивів, що створюють певні дії, а, оскільки людина може лише усвідомлювати, а не створювати мотиви, це ще й постійна трансценденція. Саме тому, що людська реальність недостатня, вона є свободою, бо постійно відмежується від себе і відділяється за допомогою ніщо від такої, якою вона була, є, і буде. «Свобода - это как раз то ничто, которое содержится в сердце человека и которое вынуждает человеческую реальность делать себя, вместо того, чтобы быть» [6, с. 163].

В контексті даного дослідження також не можемо не згадати засновника класичної української філософії Г. Сковороду. Дивовижно поєднавши здобутки античної філософії з християнством, пантеїстичне світорозуміння з елементами просвітництва, український мислитель зміг акумулювати їх у філософсько-етичну систему, в якій людина, її життя і діяльність, формування особистості, її свобода, призначення та сенс займають центральне місце.

Отже, розглянувши ряд основоположних концепцій можемо узагальнити, що свобода індивіда як ціннісна категорія становить основу інших загальнолюдських цінностей і принципів нормальної життєдіяльності суспільства. Це вище обмежувальна умова свободи дій членів суспільства й державної влади, основана на ідеї автономії волі, людської гідності, на визнанні особистості вищою цінністю для всього людства. Свобода індивіда – це можливість людини діяти вільно, за умови непорушення свободи інших членів суспільства, реалізована в межах права. На нашу думку, таке розуміння свободи в її поєднанні з відповідальністю має становити основу сучасного праворозуміння.

Можна з упевненістю констатувати, що всі вище зазначені концепції про свободу індивіда, тобто про людину, для якої вищою цінністю є свобода та її нормативне вираження – право. Кожна людина є творцем матеріальних, духовних та інших цінностей, водночас вона сама є вищою безумовною цінністю.

Література

1. Гумбольдт В. Идеи к опыту, определяющему границы деятельности государства. Язык и философия культуры. М.: Прогресс, 1985. 452 с.
2. Історія вчень про державу та право: навч. посіб. для дистанц. навч., за ред. Г. Л. Трофанчука. К. : Ун-т «Україна», 2004. 294 с.
3. Подковенко Т. О. Концепція правової держави через призму свободи індивіда у творчості І. Канта. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2013. Вип. 22. Частина II. Том 1. С. 86-90.
4. Подковенко Т. О. Індивід, суспільство і держава: грані співвідношення у концепції Томаса Гоббса. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2014. Випуск 24. Частина II. Том 4. С. 190 – 194.
5. Прокопов Д. С. Природне право як предмет аналізу в європейській новочасній філософсько-правовій думці : Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2010. Серія: Філософія. Політологія. Випуск 100. С. 39-44.
6. Сартр Ж. - П. Бытие и ничто: Опыт феноменологической онтологии. М.: Республика, 2000. 445 с.
7. Гнасевиц Н. В., Довгань А. О. Прояви сутнісних сил життєвої стійкості людини : Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. Київ : Серія 7, Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. Вип. 39 (52), 2018 . С. 57-63.